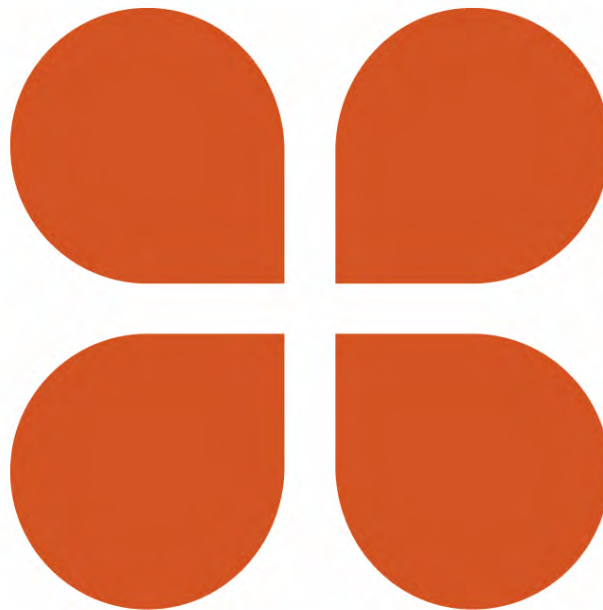

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention

**Redovisning av regeringsuppdrag att följa
upp det nationella arbetet**

Riksantikvarieämbetet 2016

Box 5405

114 84 Stockholm

www.raa.se

registrator@raa.se

Upphovsrätt för text och bild, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY,
erkännande 2.5 Sverige <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Innehåll

Sammanfattning.....	5 -
1. Uppdraget.....	7 -
Regeringsuppdraget.....	7 -
Beredningen.....	7 -
2. Bakgrund.....	9 -
Världsarvskonventionen.....	9 -
Arbetet med världsarvskonventionen idag.....	10 -
3. Roll- och ansvarsfördelning för nominering, skydd och förvaltning.....	12 -
Förvaltningsråd.....	14 -
Världsarvssamordnare.....	15 -
Övriga aktörer.....	16 -
4. Världsarvskonventionens relation till nationella lagar.....	17 -
Erfarenheter från representanter för de svenska världsarven.....	19 -
Gällande rätt.....	20 -
Riksintresse.....	20 -
6 kap. miljöbalken om miljökonsekvensbeskrivningar och annat beslutsunderlag.....	22 -
Talerätt.....	23 -
Överlämnande till regeringen för tillåtlighetsprövning.....	24 -
Riksantikvarieämbetets bedömning.....	25 -
5. Världsarven i utbildning och forskning.....	28 -
Världsarvskonventionens utbildningsuppdrag.....	28 -
Forskning.....	30 -
6. Information, kommunikation och marknadsföring.....	32 -
Världsarvssymbolen.....	33 -
7. Världsarvskommitténs policyer, strategier och program.....	34 -
8. Internationellt arbete.....	37 -
Nordiskt och baltiskt samarbete.....	39 -

Internationellt utvecklingsarbete.....	40 -
9. Nationell världsarvsstrategi.....	41 -
Referenser.....	43 -

Sammanfattning

I regleringsbrevet för 2016 har Riksantikvarieämbetet fått i uppdrag att följa upp det nationella arbetet med världsarv och världsarvskonventionen. I uppdraget ingår att analysera roll- och ansvarsfördelning och förutsättningarna för att förvalta världsarven.

Världsarvskonventionen genomförs i Sverige inom ramen för ordinarie organisation och befintlig lagstiftning för skyddet och förvaltningen av natur- och kulturmiljöer. Tillräckliga organisatoriska förutsättningar finns vad gäller roller och ansvar för nominering, skydd och förvaltning. Dock kan världsarvens skydd stärkas genom ökad kunskap hos beslutsfattare om hur konventionen genomförs genom lagstiftningen. Befintlig lagstiftning kan behöva nyttjas på sätt som bättre tillgodoser världsarvens värden och lagstiftningen kan i delar utvecklas.

Riksantikvarieämbetet ger förslag på hur världsarvens skydd kan förstärkas. 3 kap. miljöbalken skulle kunna förtydligas för att stärka världsarvens viktning vid avvägningar mot andra riksintressen, och en ändring från bedömning av påtaglig skada till bedömning av skada och förtydliganden och tillägg i 6 kap. miljöbalken om miljökonsekvensbedömningar. Därutöver föreslås att Riksantikvarieämbetet ska ges talerätt enligt miljöbalken när ett världsarv är berört samt att ideella föreningar vars syfte är att värna kulturmiljöintressen ska ges rätt att överklaga miljöbalksbeslut. Riksantikvarieämbetet bör ges rätt att begära överlämnande till regeringen för prövning.

Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet har ett särskilt ansvar när det gäller samlad information om samtliga världsarv och konventionen. Världsarven bör själva ha det huvudsakliga ansvaret för information och kommunikation för det egna objektet. Regeringen bör överväga en nationell satsning om hur Sverige ska arbeta med konventionens utbildningsuppdrag. För att tillfredsställa behovet av ökad kunskap hos beslutsfattare för att stärka förvaltningen, är riktade insatser mot exempelvis förvaltningsråden lämpligt.

Sverige behöver ta förnyad ställning till världsarvskommitténs globala strategi. Den restriktiva hållningen till nya nomineringar till världsarvslistan bör kvarstå. En samlad bedömning av världsarvskommitténs policyer och strategier behöver göras.

Möjligheterna att fortsätta bidra i det internationella samarbetet är goda. Det framtida engagemanget i Unescos arbete med världsarvskonventionen bör läggas fast i dialog mellan Kulturdepartementet och Svenska Unescorådet. Samarbetsformerna mellan berörda myndigheter och Regeringskansliet behöver tydliggöras och utvecklas. Sverige bör fortsatt delta i nordiska och baltiska dialoger och samarbeten för att kunna bidra och ta del av de mervärden de ger.

Regeringen bör överväga att ta fram en nationell världsarvsstrategi eller annat dokument som beskriver Sveriges arbete med världsarvskonventionen.

1. Uppdraget

För att skydda, bevara och informera om de mest värdefulla kultur- och naturmiljöerna antog Unesco 1972 en konvention om skydd för världens kultur- och naturarv, den så kallade världsarvskonventionen. Ett världsarv är en särskilt värdefull kultur- eller naturmiljö som visar på människans eller jordens historia. År 2016 finns det fler än 1030 världsarv i 163 länder varav 15 i Sverige. Drottningholms slottsområde utsågs 1991 till Sveriges första världsarv och det senaste svenska objektet på Unescos världsarvslista är Hälsingegårdarna som upptogs 2012. För att kunna utses till världsarv ska de nominerade platserna ha "enastående universella värden" (Outstanding Universal Values, OUV), vilket betyder att de har så höga kultur- eller naturvärden att de angår alla, nu och i framtiden. Världsarvskonventionen omfattar fysiska miljöer, inte föremål.

Regeringsuppdraget

I regleringsbrevet för 2016 har Riksantikvarieämbetet fått i uppdrag att följa upp det nationella arbetet med världsarv och världsarvskonventionen. I uppdraget ingår att analysera roll- och ansvarsfördelning och förutsättningarna för att förvalta världsarven. Inom ramen för uppdraget ska Riksantikvarieämbetet samråda med Svenska Unescorådet och andra berörda aktörer.

Uppdraget ska redovisas mot bakgrund av bl.a. antagandet av FN:s nya globala 2030-agenda för hållbar utveckling och nystarten av politik för global utveckling (PGU, prop. 2002/03:122, bet. 2003/04:UU3, rskr. 2003/04:112) och redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 20 maj 2016.

Beredningen

I genomförandet av uppdraget har Sveriges åtaganden enligt världsarvskonventionen varit utgångspunkten. Framställningen följer de huvudsakliga uppdragen som beskrivs i konventionens artiklar. Rapporten inleds med en kortfattad beskrivning av världsarvskonventionen och Sveriges åtagande. Vidare beskrivs världsarvskonventionens relation till nationella lagar, roll- och ansvarsfördelning, världsarven i utbildning och forskning, information och kommunikation. Rapporten tar också upp Sveriges internationella arbete med konventionen och hur konventionsarbetet utvecklats genom antagande av policys och strategier.

Analysen bygger på flera källor. Konventionstexten och regeringens skrivelse 2001/02:171 – Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten har gått igenom vad gäller Sveriges åtaganden, roller och ansvar och tidigare bedömning av hur Sverige arbetar med konventionen. Den bygger vidare på analyser och erfarenheter från ärenden som rör världsarvens skydd och förvaltning. Konventionens relation till den nationella lagstiftningen har belysts i två rättsutredningar. Syftet har varit att belysa om den befintliga lagstiftningen är tillräcklig för att värna världsarvens universella värden. Dokument, beslut och redogörelser från Unescos världsarvskommittés möten har gett kunskap om konventionsarbetets internationella utveckling. En källa har även varit Riksantikvarieämbetets redovisning till regeringen om erfarenheterna från Sveriges uppdrag som ledamot i världsarvskommittén 2007 – 2011. Texter om konventionen och Sveriges arbete som Riksantikvarieämbetet och andra har författat har också utnyttjas för information om konventionsarbetets utveckling.

Ett viktigt underlag till att beskriva förutsättningarna att förvalta världsarven har varit den analys av den periodiska rapporteringen (Periodic Reporting) som genomfördes 2013. Analysen innefattar förutom genomgång av de enskilda världsarvens rapportering fördjupade telefonintervjuer med representanter för alla världsarven för att få en uppdaterad bild. Den periodiska rapporteringen genomförs sedan 2005/2006 vart sjätte år och är ett system som har beslutats av Unescos världsarvskommitté för uppföljning av världsarvens tillstånd, påverkansfaktorer och utvecklingsmöjligheter.

Inom ramen för uppdraget ska Riksantikvarieämbetet samråda med Svenska Unescorådet och andra berörda aktörer. Samrådet har skett med aktörer som på olika sätt har ansvar, har betydelse för eller arbetar med konventionens genomförande. Svenska Unescorådet, Naturvårdsverket, Boverket, länsstyrelserna samt organisationen Icomos svenska nationalkommitté har lämnat synpunkter på rapporten.

Samråd med företrädare för världsarven i Sverige har skett genom intervjuer och vid en workshop. Syftet med intervjuerna har varit att uppdatera och komplettera den kunskap som hämtats ur de periodiska rapporter om världsarven som lämnades till Unesco 2013.¹ Intervjuerna genomfördes i första hand med världsarvssamordnare. Skriftliga sammandrag av intervjuerna har skickats ut och de intervjuade samordnarna och även andra representanter från exempelvis förvaltningsråd har haft möjlighet att lämna ytterligare synpunkter. Vid föreningen Världsarv i Sveriges årsmöte den 11 mars 2016 ledde Riksantikvarieämbetet en workshop för att undersöka ett antal ytterligare frågor. En skriftlig

---

¹ För Struves meridianbåge lämnades den periodiska rapporten 2014.

Sammanfattning av de diskussioner som fördes under workshopen skickades sedan ut till deltagarna för att ge dem möjlighet att lämna förtydliganden och kommentarer.

2. Bakgrund

Världsarvskonventionen

Unescos konvention om skydd för världens kultur- och naturarv (världsarvskonventionen) antogs av Unescos generalkonferens år 1972. Sverige ratificerade konventionen 1985.

En konvention är en internationell överenskommelse mellan stater och/eller organisationer. Staten, genom regeringen, har det yttersta ansvaret för att Sverige uppfyller förpliktelserna i de konventioner som har ratificerats. Samtidigt har hela den svenska statliga förvaltningen ett ansvar för att konventionen följs.

Världsarvskonventionens mål är att de ratificerande staterna ska ha en lagstiftning och organisation för att skydda kultur- och naturarv i sitt eget land. Ansvaret ligger i första hand på staterna, men är en gemensam angelägenhet för alla som anslutit sig till konventionen. Världsarvskonventionen är ett verktyg för samarbete avseende förvaltning, skydd och utveckling av kulturhistoriskt värdefulla områden samt områden av högt naturvetenskapligt värde. Världsarvskonventionen behandlar bevarande av allt från monument, byggnader naturområden och miljöer till landskap.

Genom att underteckna världsarvskonventionen förbinder sig varje land att inte bara vårda världsarven inom det egna territoriet utan också att vårda och skydda sitt övriga nationella natur- och kulturarv. Skyddet är långtgående. Statspaterna åtar sig att för all framtid se till att världsarvens värden inte går förlorade. Konventionen kräver att anslutna nationer har en lämplig organisation och lagstiftning för att kunna skydda och vårda sina världsarv. Till det kommer krav på att också respektera natur- och kulturarv i andra stater. Om ett land inte uppfyller kraven på att skydda och vårda ett världsarv kan detta tas bort från världsarvslistan.

Genom utbildnings- och informationsprogram ska konventionsstaterna öka allmänhetens uppskattning och respekt för kultur- och naturarvet.

Det övergripande ansvaret för konventionen har Generalförsamlingen (General Assembly) som består av alla stater som undertecknat konventionen. Generalförsamlingen möts vartannat år. Ansvaret för den löpande hanteringen av världsarven åligger Världsarvskommittén. Denna kommitté, som är vald av Generalförsamlingen, består av delegationer från 21 länder. Kommittén möts normalt en gång om året. Tre rådgivande organisationer är knutna till konventionen: International Council on Monuments and Sites (Icomos), the International Union for Nature Conservation (IUCN) och Centre of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Iccrom).

Arbetet med världsarvskonventionen idag

Den senaste samlade beskrivningen av hur Sverige arbetar med konventionen är regeringens skrivelse 2001/02:171, som överlämnades till riksdagen 2002. Skrivelsen speglar de behov och de prioriteringar som var aktuella då – huvudsakligen att nominera världsarv, skapa förutsättningar för skydd och förvaltning samt informera om konventionen och världsarven. Sedan dess har konventionsarbetet utvecklats och förutsättningarna förändrats för att skydda och förvalta världsarven i Sverige.

Unesco ställer idag högre krav på världsarven vad gäller skydd, förvaltning och uppföljning. Kraven på de världsarv som nomineras idag är annorlunda än när de flesta av världsarven i Sverige skrevs in på världsarvslistan. Det gäller bland annat beskrivningen av världsarvens universella värden (Outstanding Universal Value, OUV) som följer en gemensam modell. Därför har världsarven i Sverige sett över sina värdebeskrivningar enligt den nya modellen.

Världsarven och de lokala och regionala aktörerna som förvaltare, kommuner och länsstyrelser möter nya utmaningar vad gäller förändringstryck inom och i närheten av världsarven. I den periodiska rapporteringen framhåller flera representanter för världsarven att det finns hot i form av klimatförändringar och en lägre värdering av världsarven. Exploatering uppges av omkring hälften av världsarven vara den viktigaste faktorn att hantera i framtiden för att värna OUV.

Riksantikvarieämbetet har under den senaste femårsperioden noterat ett ökat tryck på världsarven genom olika former av exploatering och förändring. Det gäller exempelvis utbyggnad av vindkraftverk i eller i närheten av världsarv, omfattande vägprojekt, förtätningar i städer och gruvbrytning. Erfarenheten från bland annat processen kring vinkraftsetablering i världsarvet Södra Ölands odlingslandskap är att världsarvskommittén och Icomos international har en striktare syn vad gäller visuell påverkan än rådande svensk praxis. Även världsarvskommitténs former för övervakning har utvecklats. Kommittéen har

under de senaste åren regelmässigt efterfrågat fördjupade miljökonsekvensbeskrivningar i form av Heritage Impact Assessment (HIA) när det gäller kulturvärldsarv och Strategic Environmental Assessment (SEA) när det gäller naturvärldsarv. De fördjupade miljökonsekvensutredningarna ska specifikt adressera den potentiella påverkan den planerade verksamheten har på världsarvets Outstanding Universal Values (OUV), dvs. de natur- och kulturvärden som utgör grunden för av världsarvet och därmed av högsta betydelse för det internationella samfundet.

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har haft en dialog med Unescos världsarvscenter och Icomos och IUCN om potentiell påverkan på flera världsarv i Sverige inom ramen för världsarvskommitténs övervakning. Det rör stadsutveckling i Karlskrona, vindkraftsetablering på Södra Öland och vid Hälsingegårdarna, Förbifart Stockholm och väg 261 vid Drottningholm, täktverksamhet vid Höga kusten/Kvarkens skärgård samt gruvetablering utanför Lapponia. Om ett världsarvs värden antas kunna påverkas ska Sverige anmäla detta till Unescos världsarvscenter.² Information ska lämnas innan beslut fattas som kan vara svåra att ändra. Syftet med övervakningen är att Unescos världsarvskommitté ska kunna bistå med lämpliga lösningar. Organisationer och privatpersoner kan också uppmärksamma centret på olika förhållanden som potentiellt kan vara ett hot mot världsarvens värden. Sverige³ ska då genom Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket rapportera till centret om hur processen fortskrider. Centret och de rådgivande expertorganen Icomos och/eller IUCN granskar Sveriges svar och följer utvecklingen. Om de bedömer att världsarvet påverkas negativt eller om Sverige inte följer expertorganens begäran kan ärendet föras till Världsarvskommittén för beslut vid de årliga kommittémötena. Den yttersta konsekvensen är att världsarvet avförs från världsarvslistan.

Förutsättningarna för en hållbar utveckling av världsarven har förbättrats genom att förvaltningsstrukturer och befintlig lagstiftning upplevs fungera väl enligt ett flertal representanter för världsarven. Det finns viktiga grundläggande positiva påverkansfaktorer i form av väl fungerande förvaltningsråd och förvaltningsplaner samt det skydd som lagstiftningen möjliggör. Dock antyder ovan nämnda ärenden att världsarvens skydd genom den nationella lagstiftningen trots allt kan stärkas ytterligare. Det kan ske genom ökad kunskap hos beslutsfattare om hur konventionen genomförs genom lagstiftningen. Befintlig lagstiftning kan också behöva nyttjas på sätt som bättre tillgodoser världsarvens värden och lagstiftningen kan i delar utvecklas.

---

² Unescos världsarvscenter, 172 § Operational Guidelines.

³ Unescos världsarvscenter, 174 § Operational Guidelines.

Som framgår av avsnitt 7 tar världsarvskommittén fram riktlinjer, policyer och strategier på olika områden som ska genomföras nationellt. Detta är ett ytterligare exempel på att konventionsarbetet ständigt utvecklas. Även Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har utvecklats sitt internationella arbete, bl.a. genom uppdraget i världsarvskommittén. Det nordiska samarbetet i genomförandet av konventionen är fortsatt starkt, men förändras och inkluderar i ökad grad även de baltiska länderna.

3. Roll- och ansvarsfördelning för nominering, skydd och förvaltning

Världsarvskonventionen genomförs i Sverige inom ramen för ordinarie organisation och befintlig lagstiftning för skyddet och förvaltningen av natur- och kulturmiljöer. Det är viktigt att de myndigheter som ska besluta enligt de olika bestämmelser som skyddar ett världsarv ser till att dessa följs och att skyddet kompletteras vid behov. Beslut som kan påverka förvaltning, bevarande och skydd av världsarven i Sverige fattas enligt svensk lagstiftning till största delen på lokal och regional nivå. Det är därför av största vikt att alla berörda parter är medvetna om sina respektive roller och ansvar.

Som framgår av skr. 2001/02:171, Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten, har Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket ett generellt uppdrag från regeringen att hantera och förbereda frågor som följer av Sveriges ratificering av världsarvskonventionen. Riksantikvarieämbetet har det övergripande ansvaret för konventionen och dess tillämpning, vilket bl.a. innebär att enskilt eller tillsammans med Naturvårdsverket agera när det behövs för att Sverige ska klara de åtaganden som följer av konventionen. Naturvårdsverket har myndighetsansvar för de världsarv som är naturarv.

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har, beroende av objekttyp, sedan 1986 regeringens uppdrag att ge förslag till platser som kan bli världsarv, förbereda nomineringar och i övrigt förbereda ärenden som rör konventionen. Länsstyrelsen ansvarar dock som regel för arbetets genomförande under ledning av dessa myndigheter.

Riksantikvarieämbetets respektive Naturvårdsverkets arbete omfattar upprättande av tentativa listor på objekt och områden som kan komma i fråga för världsarvsnominering. Själva nomineringen tas vanligen fram av en arbetsgrupp, sammansatt av personer som är specialister och med kunskaper om det objekt som kan komma att nomineras. Detta arbete leds vanligen från berörd länsstyrelse i samverkan med Riksantikvarieämbetet och/eller

Naturvårdsverket. Beslut om svenska nomineringar fattas av regeringen. Världsarvskommittén beslutar vilka nomineringar som ska föras upp på världsarvslistan och vilka som ska återsändas för kompletteringar eller avslås.

Länsstyrelsernas ansvar för kultur- och naturmiljö omfattar även världsarven. Länsstyrelsernas kulturmiljöforum har i sitt samråds svar framhållit att det kan finnas ett behov av att förtydliga länsstyrelsernas ansvar i regleringsbrev/instruktion eller på annat sätt för att ge världsarvsfrågorna högre prioritet. Länsstyrelserna har ett övergripande ansvar för världsarv inom sitt område och tillsyns- och beslutsuppgifter enligt miljöbalken och kulturmiljölagen. I tveksamma och principiella ärenden och situationer ska länsstyrelsen samråda med Riksantikvarieämbetet respektive Naturvårdsverket. För världsarv som skyddas enligt förordningen om statliga byggnadsminnen är Riksantikvarieämbetet tillsynsmyndighet.

Kommunerna är genom sin planläggning och bygglovsprövning samt tillsyn över byggnadsverksamheten en mycket viktig aktör. Boverket understryker i sitt samråds svar kommunernas viktiga roll att genom plan- och bygglagen säkerställa världsarvens kulturvärden. För att världsarven ska kunna skyddas och förvaltas bör kommunerna samråda med och informera länsstyrelsen om projekt som kan påverka världsarvets universella värden och lösa frågor om dessa i samförstånd. Kommunerna ska ha en aktuell översiktsplan för hela kommunen som visar avsikterna med markanvändningen, vilka förutsättningar och restriktioner för byggande och markanvändning som gäller och hur kommunen avser att tillgodose riksintressen. Markanvändning för exploatering och bevarande regleras genom detaljplaner och områdesbestämmelser.

I skr. 2001/02:171 redogörs för länsstyrelsernas och kommunernas ansvar. Inget talar för att denna ansvarsfördelning behöver ändras. Några av de ovan nämnda ärendena som rör påverkan på världsarv tyder på att beslutsfattare i vissa fall har otillräcklig kunskap och kännedom om hur världsarvskonventionens krav kan uppfyllas genom tillämpning av befintlig lagstiftning. Det kan även bero på otillräcklig kunskap och kännedom vid länsstyrelserna och kommunerna om att de har en roll och ett ansvar i genomförandet av konventionen. Det behöver vara väl känt hos berörda aktörer. De senaste årens ökade antal ärenden tyder dessutom på att världsarvens skydd genom den nationella lagstiftningen kan utvecklas. Skälen för det utvecklas i avsnitt 4. I den periodiska rapporteringen anger endast fyra världsarv att medvetenhet och kunskap om världsarv ökar såväl i samhället i stort som bland beslutsfattare.

Förvaltningsråd

Världsarven i Sverige har olika karaktär och ägare och intressenterna varierar. Alla världsarv i Sverige utom ett har ett förvaltningsråd, även om benämningen varierar.⁴ Råden ska vara sammansatta med representanter från de aktörer som har ansvar för att säkerställa världsarvens värden. Viktiga aktörer är kommun och länsstyrelse som genom sitt myndighetsansvar fattar beslut som kan påverka världsarvets bevarande, skydd och utveckling. Råden har en viktig uppgift för att säkerställa att världsarvets värden upprätthålls och att de mål som formuleras i förvaltningsplanen förverkligas. Respektive part i rådet genomför de uppgifter som åligger den i enlighet med dess roll och ansvar i och för samhällsutvecklingen.

Världsarvens förvaltningsformer, beslutsvägar och förvaltningsplaner skiljer sig åt och representationen i världsarvens förvaltningsråd ser olika ut. I den periodiska rapporteringen anger drygt hälften av världsarven⁵ att förvaltningsråden är väl sammansatta och har alla relevanta aktörer representerade. I förvaltningsråden för nästan samtliga världsarv⁶ finns representanter från beslutsfattande organ som länsstyrelser och kommuner. Det är betydelsefullt att förvaltningsråden består av ledamöter med beslutsbefogenheter i den egna organisationen för att ha möjlighet att bidra till att upprätthålla världsarvets värden.⁷

Bland världsarvens företrädare finns olika uppfattningar om hur förvaltningsråden bäst fungerar med avseende på vilka kompetenser som ska ingå, vilka parter som bör vara ordinarie respektive adjungerade, och vilka aktörer som samarbeten ska ske med utan att aktörerna ingår i förvaltningsrådet. Förvaltningsråden för Birka och Hovgården och Hällristningsområdet i Tanum anses exempelvis behöva vara relativt smala för att fungera smidigt och i första hand bestå av de parter som har ett brett ansvar i den lokala samhällsutvecklingen. Förvaltningsrådet för Falun och Kopparbergslagen uppfattas å andra sidan behöva en bred representation med många parter företrädda eftersom världsarvet är komplext med många ägare och omfattar en stor geografisk yta. I världsarvsrådet för Hälsingegårdarna finns också många parter och intressen företrädda, vilket upplevs göra rådets arbete svårmanövrerat.

⁴ Lantmäteriet och länsstyrelsen Norrbotten arbetar med att formalisera ett förvaltningsråd för Struves - meridianbåge. -

⁵ Birka och Hovgården, Skogskyrkogården, Hällristningsområdet i Tanum, Hansestaden Visby, - Gammelstads kyrkstad, Laponia, Falun och Kopparbergslagen och Grimeton radiostation. -

⁶ Samtliga utom Engelsbergs bruk och Struves meridianbåge. En omorganisation av förvaltningsrådet - för Drottningholm kommer att ske så att även länsstyrelse och kommun ingår. -

⁷ Världsarv i Sverige, De svenska världsarvens organisation och förvaltning, 2015. -

Det finns också modeller med flera organisatoriska grupperingar inom världsarvsförvaltningen. I fyra världsarv⁸ har förvaltningsråden delats upp i en styrgrupp och en operativ arbetsgrupp. På detta sätt fungerar exempelvis förvaltningen i Hällristningarna i Tanum där en ledningsgrupp har det övergripande ansvaret och utser ett förvaltningsråd vars huvudsakliga ansvar är att utarbeta och genomföra en förvaltningsplan.⁹ Grimeton radiostation har ett förvaltningsråd (en styrelse) och ett världsarvsråd som fungerar som ett rådgivande organ utan beslutsrätt.

Kommunala förvaltningar i olika former finns i fem av världsarven¹⁰, medan det i vissa övriga världsarvskommuner finns en person ansvarig för världsarvsfrågor.¹¹ I Örlogsstaden Karlskrona har kommunen skapat en politiskt ledd styrgrupp och en arbetsgrupp med uppdrag att samordna allt arbete i kommunen som har bäring på världsarvet.

Världsarvssamordnare

Samtliga världsarv utom två har en världsarvssamordnare (undantaget Struves meridianbåge och Engelsbergs bruk). Världsarvssamordnarnas uppgifter och organisatoriska tillhörighet varierar, men majoriteten har som uppgift att arbeta med förmedling av och information om världsarvet. Andra arbetsuppgifter är bland annat att vara kontaktperson gentemot myndigheter och samverkansparter samt stödja förvaltningsråden i genomförandet av beslutade förvaltningsplaner.¹²

Världsarvssamordnarnas arbetsförutsättningar påverkas av om deras tjänster organisatoriskt tillhör kommunen eller länsstyrelsen, och fungerar olika från kommun till kommun och länsstyrelse. En uppfattning är att om samordningsfunktionen ligger på kommunal nivå kan det finnas en risk för målkonflikter i alltför stor utsträckning.¹³ Det är viktigt att skapa ett brett engagemang och en gynnsam ansvarsfördelning i den kommunala förvaltningen. En positiv effekt av en kommunal placering är att det lokala engagemanget kan stärkas genom närheten till bland annat skolfrågor samt samordnarens uppgift att skapa kontakter. Oavsett var samordnarnas organisatoriska placering anser många av dem att det

⁸ Skogskyrkogården, Falun och Kopparbergslagen, Södra Ölands odlingslandskap och Hansestaden - Visby. -

⁹ Världsarv i Sverige, De svenska världsarvens organisation och förvaltning, 2015. -

¹⁰ Hällristningsområdet i Tanum, Gammelstads kyrkstad, Södra Ölands odlingslandskap, - Skogskyrkogården och Örlogsstaden Karlskrona. -

¹¹ Världsarv i Sverige, De svenska världsarvens organisation och förvaltning, 2015. -

¹² Världsarv i Sverige, De svenska världsarvens organisation och förvaltning, 2015. -

¹³ Workshop, ViS 2016-03-11. -

är mycket betydelsefullt att det finns ett starkt stöd från staten genom ansvariga myndigheter, Icomos och IUCN i arbetet med världsarv.¹⁴

Övriga aktörer

Det finns även andra aktörer som inte har ett direkt ansvar för världsarvens förvaltning och skydd, men som arbetar med konventionen eller engagerar sig för konventionen och världsarven på olika sätt.

Svenska Unescorådet är Sveriges nationalkommitté för Unesco och kontaktlänk mellan Unesco och Sverige. Unescorådet ska enligt sin instruktion informera och sprida kunskap i Sverige om Unesco. Vidare ska Unescorådet bidra till att genomföra den svenska regeringens Unescostrategi 2014 – 2017 samt ge råd till regeringen när det gäller Unescos verksamhet. Svenska Unescorådet är en viktig aktör som bidrar med att öka kunskap om konventionen och världsarven.

Föreningen Världsarv i Sverige (ViS) bildades 2003. Föreningen är enligt stadgarna en ideell, allmännyttig intresseorganisation för de objekt i Sverige som upptagits på Unescos världsarvslista. För närvarande kan föreningen således ha högst 15 medlemmar. Ett av världsarven – Engelsbergs bruk - har valt att inte delta i föreningen som därmed idag har 14 medlemmar. Föreningens huvudsakliga syfte är att verka för artikel 27 i världsarvskonventionen. Denna artikel handlar om att genom utbildnings- och informationsprogram sträva efter att stärka människors uppskattning av och respekt för detta kultur- och naturarv. Föreningen ska vidare vara en plattform för gemensamma operativa uppgifter inom ramen för syftet och ska verka för en bred förankring av världsarvens värden. Sedan 2013 arbetar föreningen genom fyra olika arbetsgrupper med syfte att använda varandras kompetens och utbyta erfarenheter inom olika områden som pedagogik, förvaltning, förmedling samt samarbete mellan världsarv och näringsliv. ViS har genom sina medlemmar kontakter med lokala beslutsfattare. Ett gott samarbete med ViS ger Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket möjlighet att på ett effektivt och riktat sätt kommunicera myndigheternas kunskap och erfarenheter kopplat till världsarvsarbetet. En gemensam förståelse för ansvar och roller är av stor betydelse för att undvika beslut som kan hota världsarvens värden.

Den svenska nationalkommittén av Icomos (Icomos Sverige) är en sammanslutning för de svenska medlemmarna i International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). Kommittén arbetar som en ideell förening och ska i Sverige verka för den målsättning som

---

¹⁴ Workshop, ViS 2016-03-11.

är fastställd i Icomos stadgar och bland annat främja vård och bevarande av kulturmiljön i Sverige och internationellt. Vidare ska kommittén verka för att internationella rekommendationer och konventioner som är tillämpbara på svenska förhållanden blir kända och beaktade. En betydelsefull del av verksamheten utgörs av Icomos internationella vetenskapliga kommittéer vars syfte är att samla in, studera och sprida information om principer, metoder och policyer för kulturmiljövård. Icomos Sverige har ingen formell roll i skyddet och förvaltningen av världsarven i Sverige, men är aktiv i opinionsbildning och kunskapspridning. Icomos Sverige framhåller i sitt samrådssvar att organisationen under senare år på eget initiativ men främst efter önskemål från kommuner med världsarv gett synpunkter och råd med anledning av förslag till förändring såväl inom som utanför världsarv. Dessa har omfattat infrastrukturbyggnad, vindkraftsetablering och rivning respektive ny bebyggelse. Icomos menar att det tyder på en efterfrågan på rådgivning som kan vara till stöd för främst kommunerna i deras uppgift att, med stöd av lagstiftningen, väga av anspråk på förnyelse mot bevarande och utveckling av världsarvets värden i enlighet med konventionen.

Därutöver är många andra aktörer i det civila samhället aktiva genom insändare, skrivelser, överklaganden i enskilda ärenden och genom aktiviteter i vänföreningar knutna till enskilda världsarv.

Slutsatser och förslag

Tillräckliga organisatoriska förutsättningar finns vad gäller roller och ansvar för nominering, skydd och förvaltning. Dock finns ett behov av att öka kunskapen och kompetensen hos myndigheterna om rollerna och ansvaret, i vilket skede i olika processer ansvaret ska tas samt om hur konventionen genomförs genom lagstiftningen. Världsarvens skydd genom den nationella lagstiftningen kan utvecklas. Skälen för det beskrivs i avsnitt 4 nedan.

4. Världsarvskonventionens relation till nationella lagar

Alla stater som ratificerat världsarvskonventionen ska se till att världsarven i det egna landet skyddas genom den nationella lagstiftningen. I samband med att Sverige ratificerade konventionen bedömde regeringen att lagstiftningen var tillräcklig för att klara åtagandena vad gäller skydd. I regeringens skrivelse anges den huvudsakliga lagstiftningen som ger möjlighet att säkerställa skyddet av världsarven. Även andra författningar och bidragssystem

kan användas för att förstärka skyddet för världsarven, särskilt i skyddsområdet kring detta. Erfarenheter och analyser av ärenden som rör olika typer av exploateringar i och i närheten av världsarv under de senaste åren har dock visat att lagstiftningens skydd av världsarven kan utvecklas.

Världsarv är en del av ett internationellt system som genomförs i en regional och kommunal praktik i vilken olika intressen och anspråk ställs mot varandra. I detta kan det uppstå en motsättning mellan bevarande och förändring. Förutom lagstiftning påverkar till exempel kunskapsläget, politisk vilja, ambitioner och ekonomiska intressen samt konkurrerande behov utfallet.

Exploateringsåtgärder utanför ett världsarv kan ha en betydande påverkan på ett världsarvs universella värden. Här finns paralleller till lagstiftning om riksintresse för kulturmiljövården. Det kan till exempel handla om åtgärder som bryter kulturhistoriska samband, visuellt dominerar landskapet eller ändrar kulturlandskapets karaktär. I regeringens skrivelse 2001/02:171 konstateras att "skyddsområdet ska normalt vara så rikt tilltaget att exploateringar utanför detta område inte ska påverka världsarvets kärna i någon nämnvärd omfattning".

Det som svensk lagstiftning, enligt världsarvskonventionen, ska skydda är att de universella värden som pekades ut när beslut fattades att föra upp världsarvet på världsarvslistan inte förloras. Riksantikvarieämbetet har låtit genomföra två rättsutredningar för att undersöka världsarvens rättsskydd i miljöbalken (1998:808) och plan- och bygglagen (2010:900) PBL.¹⁵ Utredningarna visar att dessa endast uppmärksammar vissa av världsarvens skyddsvärden som intressen, enskilda eller allmänna, som ska beaktas vid en prövning. Världsarven som sådana ges inget direkt skydd i någon av dessa lagar. Vidare pekar utredningarna på behovet av att öka kommunernas förståelse för översiktsplanernas inflytande på skyddet av världsarven.

I PBL anges kulturvärden som ett allmänt intresse och i miljöbalken beskrivs kulturmiljö på motsvarande sätt som ett allmänt intresse. I 2 kap. PBL preciseras ett antal allmänna intressen. Där anges bland annat att hänsyn ska tas till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden. Ett bebyggelseområdes särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas. Befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara. Ytterligare krav på byggnader, tomter och allmänna platser finns i 8 kap. PBL. Där finns bland annat ett förbud mot att förvanska särskilt värdefulla

---

¹⁵ Zetterberg Rogers och Andersson, Världsarvens skydd i svensk lagstiftning, 2014.

byggnader. Ändringar av byggnader ska alltid göras varsamt och deras värden och kvaliteter ska tas till vara.

Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Balken ska tillämpas så att bland annat värdefulla kulturmiljöer skyddas och vårdas.

Världsarven i Sverige representerar ett brett spektrum av materiella och immateriella värden som byggnader, stadsplaner, naturmiljöer och landskap, verksamheter, traditioner och upplevelser. Inga av de immateriella värdena är skyddsintressen som miljöbalken eller PBL är avsedda att skydda. Många delar av världsarven får ett skydd i de delar de överensstämmer geografiskt och i sak med utpekade intressen eller antagna översiktsplaner, områdesbestämmelser eller detaljplaner.

Erfarenheter från representanter för de svenska världsarven

Genomgången av den periodiska rapporteringen från 2013 och de kompletterande intervjuerna genomförda våren 2016 visar att representanter för världsarven i Sverige i stort tycker att befintlig lagstiftning fungerar, men att ökad exploatering i och i närheten av världsarven är ett hot.

Två företrädare för världsarv upplever att lagstiftningen inte är ett tillräckligt starkt stöd utan menar att världsarvens bevarande behöver säkerställas tydligare genom lagstiftning. Företrädare för världsarvet Drottningholm anser exempelvis att riksintresseskyddet är otillräckligt eftersom hänsyn till världsarvsvärden ibland brister när riksintresse för infrastruktur vägs mot riksintresse för kulturmiljövården.

Ibland uppstår målkonflikter i tillämpningen av lagstiftningen. Hälsingegårdarna ger som exempel att lagskyddet fungerar väl förutom vid exploateringar som ligger utanför riksintresseområdena men som ändå påverkar dessa, till exempel vindkraftsetablering. Även företrädare för Laponia och Struves meridianbåge nämner att hänsyn behöver tas till omkringliggande områden och hur eventuell utveckling där som påverkar världsarven kan hanteras, till exempel byggande av radiomaster eller vindkraftverk.

I Karlskrona är exploateringstrycket relativt högt. Det behövs ett utvecklat samarbete grundat i en samsyn kring vad ett levande världsarv innebär och hur ny- och utbyggnad kan ske samtidigt som världsarvets värden bibehålls. En synpunkt från Länsstyrelsen i Blekinge

län är att lagstiftningen stödjer upprätthållandet av världsarvets OUV om området är detaljplanerat och de olika myndigheterna använder sig av de möjligheter som finns i kulturmiljölagen och plan- och bygglagen. Hansestaden Visby är på samma sätt ett levande världsarv och en viktig fråga är hur Visby kan bevaras levande och hur en hållbar turism kan skapas. Ett stort hot inför framtiden är privatisering, utflyttning och gentrifiering med ökad andel säsonsboende. Exploateringen i Visby ökar och det är en utmaning att integrera världsarvsperspektivet i utvecklingen. Även Skogskyrkogården påverkas av att exploateringstrycket ökar i Stockholm. Falun och Kopparbergslagen beskriver att världsarvets identitet och historiska värden måste säkras och balanseras mot att staden växer.

En motsägelse är att ett flertal av världsarvens företrädare upplever att lagstiftningen fungerar bra, samtidigt som exploatering är ett av de största hoten. En positiv utveckling på detta område kan nås genom att fortsatt stärka förvaltningsorganisationernas sammansättning och samverkan vilket kan öka förmågan att möta exploateringsfrågan med samlad kraft. Även bättre övervakning och besökshantering kan utvecklas inifrån förvaltningsorganisationerna, gärna med stöd av goda exempel. Ett förslag är också att Riksantikvarieämbetet som stöd utvecklar metoder att följa tillståndet i världsarven.

Gällande rätt

Riksintresse

Syftet med hushållningsbestämmelserna i 3 kap. miljöbalken

3 kap. miljöbalken innehåller grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden. Syftet med hushållningsbestämmelserna är att främja en hållbar utveckling genom att de tillämpas så att mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används för att trygga en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktig god hushållning. Angivna allmänna intressen och riksintresseanspråk ges enligt bestämmelserna en prioriterad ställning vid avvägning mellan ett områdes olika användningar vid planering och i beslut enligt miljöbalken och plan- och bygglagen. Intressen kan samverka, men stundom även motverka varandra eller i vart fall påverka varandra.

De allmänna intressen och de allmänna utpekade områdena av riksangelägenhet, riksintressen, som återfinns i 3 kap. miljöbalken ger inget absolut skydd i betydelsen nolltolerans för påverkan eller skada för uppräknade allmänna intressen eller för utpekade riksintressen.

Riksintressestatus, som för övrigt endast är att se som ett utpekande i egenskap av ett anspråk från staten, aktualiseras först vid t.ex. tillståndsprövningar och i planering, såsom intressen av viss dignitet i olika konkreta avvägningssituationer.

Generella bestämmelser och avvägningar

Av 3 kap. 1 § miljöbalken följer att mark- och vattenområden ska användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företråde ska ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning. Kapitlet i övrigt ska tolkas och tillämpas i enlighet med kapitlets första paragraf.

Situationer kan uppstå då ett och samma område kan vara av allmänt intresse och utpekad som riksintresse för flera i kapitlet angivna ändamål. I enskilda fall kan det leda till att avvägningar mellan t.ex. två eller flera allmänna intressen eller riksintressen måste göras. Avvägningssituationer, vad gäller riksintressen, regleras i 3 kap. 10 § miljöbalken. Om ett område enligt 5-8 §§ samma kapitel är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, ska företråde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Behövs området eller del av detta för en anläggning för totalförsvaret ska försvarsintresset ges företråde. Beslut med stöd av första stycket får inte strida mot bestämmelserna i 4 kap. miljöbalken. Noteras bör att fråga är om oförenliga ändamål/intressen, inte mindre förenliga. Oförenligheten bör ses i ljuset av skaderekvisitet, påtaglig skada. Viss skada kan tolereras, viss bristande förenlighet kan tolereras. I en konkret prövning/avvägning kan sålunda två eller flera ändamål till viss del få tåla negativ påverkan till följd av varandras samexistens, så länge det inte medför påtaglig skada.

Relevant i sammanhanget är även 2 kap. 6 § miljöbalken, lokaliseringsprincipen, vari framgår att det vid en rad prövningar enligt miljöbalken, såsom prövning av frågor enligt 7 kap. tillståndsprövning enligt 9 och 11 kap. och regeringens tillåtlighetsprövning enligt 17 kap. MB, så ska 3 och 4 kap. miljöbalken tillämpas endast när fråga är om ändrad användning av mark- och vattenområde.

Påpekas bör att världsarvens skydd genom riksintresseinstitutet förutsätter att ansvarig myndighet för respektive riksintresse har utpekad världsarvet som ett riksintresse. Utpekandet måste även svara mot världsarvsutpekandet, dvs. tillvarata dess värden. Här måste även beaktas att 3 och 4 kap. miljöbalken avser hushållning med mark- och vattenområden samt annan fysisk miljö, så gör även balken i övrigt.

Allmänt intresse och riksintresse pga. natur- och kulturvärden

Enligt 3 kap. 6 § första stycket miljöbalken ska mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Världsarvsområden bör ha sådana natur- och kulturvärden som avses, och både pga. värdena och världsarvsstatusen kan de antas ha betydelse från allmän synpunkt. Världsarvens fysiska värden ska sålunda, så långt möjligt, skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön.

Av 3 kap. 6 § andra stycket miljöbalken följer att områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som avses i första stycket, dvs. mot påtaglig skada. Inte heller här är fråga om nolltolerans mot skada, utan om åtgärder som påtagligt kan skada. Dock återfinns inte rekvisitet "så långt möjligt". Skyddet är i den meningen absolut vad gäller påtagliga skador, fränsett om det vägs mot andra riksintressen (dvs. intressen av "samma" dignitet). Då kan ett intresse få ge vika för ett annat.

6 kap. miljöbalken om miljökonsekvensbeskrivningar och annat beslutsunderlag***MKB i ansökningsärenden och mål enligt miljöbalken***

Av 6 kap. 1 § första stycket miljöbalken följer att en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) ska ingå i en ansökan om tillstånd att anlägga, driva eller ändra en verksamhet enligt 9, 11 eller 12 kap. miljöbalken eller enligt föreskrifter som meddelats med stöd av bestämmelserna i dessa kapitel. En sådan beskrivning ska finnas även vid tillåtlighetsprövning enligt 17 kap. miljöbalken (regeringsprövning) samt i en ansökan om tillstånd enligt 7 kap. 28 § miljöbalken (särskild skyddade naturområden, såsom t.ex. Natura 2000).

Syftet med en MKB är enligt 6 kap. 3 § miljöbalken att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som en planerad verksamhet eller åtgärd kan medföra dels på människor, djur, växter, mark, vatten, luft, klimat, landskap och kulturmiljö, dels på hushållningen med mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt, dels på annan hushållning med material, råvaror och energi. Vidare är syftet att möjliggöra en samlad bedömning av dessa effekter på människors hälsa och miljön. Mer specifika innehållskrav/utredningskrav återfinns i 6 kap. 7 § miljöbalken. Vari bl.a. finns särskilda krav när fråga är om verksamheter och åtgärder som kan påverka ett särskilt skyddat område enligt 7 kap. (t.ex. Natura 2000). MKB ska då alltid innehålla det beslutsunderlag (områdespåverkan och risker för påverkan) som behövs för den särskilda tillåtlighetsprövningen enligt 7 kap. miljöbalken.

Miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar krävs för vissa planer och program

Enligt 6 kap. 11 § miljöbalken ska en myndighet eller en kommun när den upprättar eller ändrar författningsstyrda planer och program, göra en miljöbedömning av planen, programmet eller ändringen, om dess genomförande kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Syftet med miljöbedömningen är att integrera miljöaspekter i planen eller programmet så att en hållbar utveckling främjas (andra stycket samma lagrum). Av tredje stycket följer att regeringen får meddela föreskrifter om vilka slags planer och program som alltid kan antas medföra en betydande miljöpåverkan samt om undantag från kraven på miljöbedömning.

Inom ramen för en miljöbedömning ska, enligt 6 kap. 12 § MB, myndigheten eller kommunen upprätta en MKB där den betydande miljöpåverkan som planen eller programmet genomförande kan antas medföra identifieras, beskrivas och bedömas. Rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programmets syfte och geografiska räckvidd ska också identifieras, beskrivas och bedömas. Därefter följer en kravlista i punktform på vad MKB ska innehålla. Av p. 6 följer att MKB ska innehålla en beskrivning av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, forn- och kulturlämningar och annat kulturarv samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter.

Innan en myndighet eller kommun bestämmer omfattningen av och detaljeringsgraden för miljökonsekvensbeskrivningen, ska myndigheten eller kommunen enligt 6 kap 13 § miljöbalken samråda med den eller de kommuner och länsstyrelser som berörs av planen eller programmet. För planer och program på nationell nivå ska samråd i stället ske med Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten och andra berörda statliga förvaltningsmyndigheter.

Talerätt

Myndigheters och ideella föreningars talerätt enligt miljöbalken

Enligt 22 kap. 6 § miljöbalken ska, när det behövs, Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och länsstyrelsen föra talan i ansökningsmål enligt miljöbalken (t.ex. ansökan om tillstånd till miljöfarlig verksamhet) för att tillvarata miljöintressen och andra allmänna intressen. En kommun får enligt andra stycket samma lagrum föra talan för att tillvarata miljöintressen och andra allmänna intressen inom kommunen.

Tillstånd enligt miljöbalken har rättskraft och kan endast återkallas eller ändras om vissa förutsättningar i 24 kap. miljöbalken är uppfyllda.

Av 24 kap. 7 § miljöbalken följer att ansökan om prövning som avses i 24 kap. 3-6 §§ miljöbalken får göras hos mark- och miljödomstol av Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, länsstyrelsen och i vissa fall av kommunen.

Ideella föreningar eller annan juridisk person har enligt 16 kap. 13 § miljöbalken möjlighet att överklaga domar och beslut om tillstånd godkännande eller dispens enligt balken, upphävande av skydd av områden enligt 7 kap. miljöbalken eller om tillsyn enligt 10 kap. miljöbalken eller i sådana frågor enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av balken. Rätten att överklaga förutsätter dock enligt lagrummet att föreningen eller den juridiska personen har till huvudsakligt ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen, att den inte är vinstdrivande, att den har bedrivit verksamhet i Sverige under minst tre år, och att den har minst 100 medlemmar. Rätten att överklaga har sin grund i EU:s och Sveriges ratificering av Århuskonventionen vilken är en miljökonvention som syftar till att skydda och bevara miljön genom rätt till information från offentliga myndigheter, rätt att delta i beslutsprocesser och rätt till rättslig prövning. Århuskonventionen har bl.a. föranlett EU-direktiv om allmänhetens miljöinformation och om allmänhetens deltagande i utarbetandet av vissa planer och program avseende miljön.

Överlämnande till regeringen för tillåtlighetsprövning

Mark- och miljödomstolen ska enligt 21 kap. 7 § andra stycket MB med eget yttrande överlämna ett mål till regeringen för prövning, om domstolen finner att ett mål hos den även rör ett annat allmänt intresse av synnerlig vikt än sådant som avses i 1 kap 1 § MB (miljöbalkens mål och syfte). Detsamma gäller om Naturvårdsverket eller Havs- och vattenmyndigheten begär att målet av sådan anledning överlämnas till regeringen.

Det är endast mål där miljöintresset står mot annat allmänt intresse som ska överlämnas. Utgångspunkten bör vara att bedömningen av ärendet verkligen kräver ett ställningstagande från regeringens sida. Här har domstolen, Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten en grannlaga och viktig uppgift.¹⁶

---

¹⁶ Prop. 1997/98:45, del 2, sid 235, författningskommentaren.

Riksantikvarieämbetets bedömning

I skr. 2001/02:171 anges att befintlig lagstiftning ger svenska myndigheter möjlighet att säkerställa skyddet för världsarven i Sverige. Samtliga dessa lagar har kommit till efter det att Sverige ratificerade världsarvskonventionen 1985. Frånsett att regeringen uttryckligen nämner 3 och 4 kap. miljöbalken så framgår inte på vilket sätt de uppräknade författningarna skyddar världsarven eller vilka bestämmelser i respektive författning som är tillämpliga. Miljöbalken och PBL innehåller t.ex. inga uttryckliga skrivningar om världsarv, och världsarven nämns inte heller i förarbetena. Riksantikvarieämbetet har analyserat olika möjligheter som skulle kunna bidra till att skyddet av världsarven förstärks.

Riksantikvarieämbetet fokuserar i redovisningen på miljöbalken. Övriga i skrivelsen angivna författningar får analyseras i annat sammanhang av ansvarig myndighet (i samråd med berörda myndigheter). Redovisningen innehåller ingen samlad analys av miljöbalken och världsarven. Syftet är endast att belysa vissa författningsförslag som skulle kunna bidra till ett förstärkt världsarvsskydd. Förslagen är inte konsekvensanalyserade och inte heller uttömmande.

Förstärka 3 kap. 6 § andra stycket miljöbalken om riksintressen

Möjligheten att förstärka skyddet för riksintresseutpekade världsarv genom att dessa ska skyddas, inte bara mot åtgärder som kan medföra påtaglig skada, utan mot åtgärder som kan medföra skada, bör utredas.

Möjligheten att stärka riksintresseutpekade världsarvs skydd genom att dessa, likt totalförsvarsriksintressen, ges företräde vid avvägningar enligt 3 kap. 10 § miljöbalken bör utredas.

Boverket har i samrådsyttrande generellt framfört att det bör betonas att ett riksintresse endast är ett anspråk. Boverket vill även betona att myndigheten ska samordna riksintressemyndigheternas arbete med underlag för tillämpningen av riksintressen. Boverket har även ansvar för uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden, och ansvar för tillsynsvägledning till länsstyrelserna. Boverket anser att skaderekvisitet bör vara densamma som idag (påtaglig skada), och att det är olämpligt att utreda om världsarven ska ges företräde i avvägningar enligt 3 kap. 10 § MB.

Naturvårdsverket har i samrådsyttrande efterfrågat hur Riksantikvarieämbetets utredningsförslag om 3 kap. MB förhåller sig till Riksintresseutredningens (SOU 2015:99) slutbetänkande. I och med att Riksantikvarieämbetet endast lämnar förslag på sådant som

bör utredas har myndigheten inte analyserat förhållandet till Riksintresseutredningens förslag.

Förstärka 6 kap. miljöbalken om miljökonsekvensbeskrivningar och annat beslutsunderlag

Enligt nuvarande bestämmelser ska påverkan/effekter på landskap och kulturmiljö ingå i den MKB som krävs vid prövningar enligt miljöbalken. Om ett världsarv är berört, eller kan beröras, ska sålunda påverkan på dess fysiska värden redan idag ingå. Det kan dock vara värt att utreda om en konsekvensbedömning av världsarvspåverkan, specifikt, uttryckligen alltid ska ingå vid risk för påverkan på världsarvet (påverkan på de delar som faller inom miljöbalkens tillämpningsområde).

Utredas bör även krav på samma specifika världsarvspåverkansbedömning när fråga är om MKB vid framtagande av planer och program.

Vad gäller samrådskravet i 6 kap. 13 § andra stycket miljöbalken så framgår att samråd ska ske bl.a. med berörda statliga myndigheter. Om nationella planer och program berör ett kulturvärldsarv bör Riksantikvarieämbetet vara berört, varför samråd med myndigheten bör ske. Det måste dock vara fråga om en plan eller ett program på nationell nivå.

Samrådsskyldighet kan antas sällan utlösas med hänsyn till att planer och program oftast är en kommunal, stundom regional, angelägenhet. Här kan en rad alternativ i syfte att höja kraven på MKB när världsarv berörs utredas, såsom att samrådskravet inte endast utlöses när planer och program är nationella, utan då de berör nationella intressen. Detta förutsätter att världsarvet tillerkänns status som nationellt intresse. Ett område som både är ett världsarv och ett riksintresse bör vara av nationellt intresse. Av pedagogiska skäl vore tydligare om Riksantikvarieämbetet uttryckligen omnämns i lagrummet (likt Naturvårdsverket).

Boverket anser att det är olämpligt att utreda de lämnande förslagen om ändringar i 6 kap. MB.

Naturvårdsverket har anfört att eventuella problem bör kunna lösas genom vägledning till nuvarande bestämmelser.

Talerätt för Riksantikvarieämbetet

Det bör utredas om Riksantikvarieämbetet bör ges talerätt i enlighet med 22 kap. 6 § MB, samt i linje med det rätt att ansöka om omprövning enligt 24 kap. miljöbalken.

Riksantikvarieämbetet har tidigare påpekat att myndigheten ser ett behov av talerätt enligt miljöbalken för att värna kulturmiljöintresset. De idag taleberättigade nationella myndigheterna har andra ansvarsområden. Länsstyrelsen har förvisso talerätt och ska värna de allmänna intressena av nationell betydelse, såsom riksintressen, dock bör även Riksantikvarieämbetet få möjlighet att föra talan när riksintresse för kulturmiljön är berört, särskilt om riksintresset även är ett världsarv.

Vidare bör utredas om ideella föreningar eller andra juridiska personer som värnar kulturmiljöintressen skulle kunna ges rätt att överklaga enligt 16 kap. 13 § miljöbalken. Det skulle författningsmässigt enkelt låta sig göras genom följande ändring i lagrummets första stycke 1 p "har till huvudsakligt ändamål att tillvarata naturskydds- miljöskydds- eller kulturmiljöskyddsintressen". Att, såsom idag, exkludera kulturmiljöföreningar ter sig inte helt systematiskt. Behov och konsekvenser behöver dock utredas närmare.

Boverket ställer sig bakom förslaget att utreda 22 kap. 6 § MB. Boverket ställer sig även positivt till förslaget om att utreda klagorätt för ideella föreningar och andra juridiska personer med syfte att skydda kulturmiljön.

Naturvårdsverket anför att talerätten bör tillkomma myndigheter med vidsträckt verksamhetsområde, varför Riksantikvarieämbetet inte bör ges talerätt. Förvisso bevakas inte kulturmiljöintresset av någon av de taleberättigade nationella myndigheterna. Länsstyrelsen kan dock som part ha goda skäl att driva dessa allmänna intressen. Om Riksantikvarieämbetet skulle ges talerätt bör det vara en begränsad talerätt för vissa utpekade mål eller intressen.

Riksantikvarieämbetet vill i sammanhanget påpeka att myndigheten givetvis endast kan föra talan om de intressen som faller inom myndighetens verksamhetsområde dvs. kulturmiljöintressen.

Naturvårdsverket anför att det kan finnas skäl att utreda kulturmiljöorganisationers klagorätt. En preliminär bedömning är dock att dessa organisationer inte bör ges en allmän klagorätt enligt miljöbalken. En begränsad rätt i vissa typer av mål vore mer lämpligt. En sådan bestämmelse skulle kunna modelleras efter 16 kap. 14 § MB.

Riksantikvarieämbetet noterar att 16 kap. 14 § MB ger ideella föreningar som enligt sina stadgar har till ändamål att tillvarata friluftintressen rätt att överklaga strandskyddsbeslut (strandskyddsdispenser).

Riksantikvarieämbetet bör ges rätt att begära överlämnande till regeringen för prövning

Det bör utredas om Riksantikvarieämbetet, liksom Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten, bör få befogenhet att begära att ett mål överlämnas till regeringen för prövning. Förslaget medför att kulturintresset ges samma "skydd" som natur- och miljöskyddsintresset och en mer systematisk reglering.

Vad gäller världsarv så kan t.ex. tänkas att delar av OUV faller under miljöbalkens tillämpningsområde (mål och syfte), men att vissa OUV är av sådan natur att de inte faller under miljöbalkens tillämpningsområde (varför de t.ex. inte kan utpekas som riksintresse). I sammanhanget ska beaktas att en begäran om regeringsprövning förutsätter att fråga är om annat allmänt intresse av *synnerlig* vikt. Det är rimligt att ett världsarvs OUV skulle kunna bedömas vara av synnerlig vikt.

Ovanstående utredningsförslag ingick ej i den version som tillställdes Boverket och Naturvårdsverket för eventuella synpunkter.

5. Världsarven i utbildning och forskning

Världsarvskonventionens utbildningsuppdrag

Enligt världsarvskonventionen ska statsparterna informera om konventionen och med lämpliga medel stärka människors uppskattning av och respekt för världsarven. Informations- och utbildningsprogram av olika slag framhålls särskilt.

Denna del av konventionen har främst andra aktörer än Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket arbetat med. Att myndigheterna inte utvecklat denna del av konventionsarbetet speglar det fokus som myndigheterna haft i sitt arbete fram till idag och som framgår av skr 2001/2002:171. Myndigheternas fokus låg under de första åren efter ratificeringen på att nominera platser, skapa förutsättningar för förvaltning genom främst förvaltningsråd, den periodiska rapporteringen, samarbetet med världsarven och nordiskt arbete. Senare har även utvecklingen av det internationella arbetet prioriterats.

Andra aktörer har genomfört och genomför olika skolrelaterade aktiviteter. Svenska Unescorådet arbetade tidigare mycket med utåtriktad verksamhet för att sprida information och öka kunskapen om konventionen och världsarven. Rådet tog fram undervisningsmaterial för lärare och elever, bl.a bearbetning av material från Unescos projekt World Heritage in Young Hands.¹⁷ Beslut om var samordningen av svenskt arbete inom Unescos skolnätverk Associated Schools där världsarvsskolorna ingår, har ännu inte fattats sedan ansvaret flyttats tillbaka till Unescorådet från Skolverket. Flera av världsarven har kontakter med skolor och riktade verksamheter till skolorna och skolklasser besöker varje år världsarv. Skolor deltar vidare i många fall vid de årliga världsarvsdagar som ett flertal världsarv har.

I den periodiska rapporteringen uppger fem världsarv¹⁸ att utbildning, information och kännedom är bristande. Delfaktorer i detta är att det inte finns något utbildnings- och informationsprogram eller att de är bristfälliga, och att världsarvsstatusen inte i önskvärd grad har påverkat utbildning, information eller verksamhet för att öka kännedomen om världsarvet. Ett gott exempel på åtgärder för att stärka denna aspekt i världsarvsarbetet finns hos förvaltningsorganisationen för Höga kusten och Kvarkens skärgård som kommer att starta olika projekt och arbeta för att få världsarvet att ingå i skolornas undervisning. Hittills har arbetet skett i gränsöverskridande projekt mellan de två världsarvsområdena inom platsen (Höga kusten i Sverige och Kvarkens skärgård i Finland) med att utbilda lärare, beslutsfattare och lokalsamhället om världsarv, världsarvskonventionen och OUV. Även i Hälsingegårdarna är frågorna aktuella och kommer att inkluderas i ett forskningsprogram.

Kunskap om konventionen och världsarven ingår inte regelmässigt i läroplaner, vilket de ska göra i exempelvis Finland. Enligt Finlands nyligen framtagna världsarvsstrategi för åren 2015 – 2025 ska konventionen ingå som en del i utbildningen om miljö och kulturarv och införas i skolornas lokala läroplaner. Lärare ska om möjligt erbjudas fortbildning och världsarven ska användas för pedagogiska syften. Läromedel ska tas fram.

I skr. 2001/2002:171 sägs att Sverige ska undervisa om världsarv genom skolorna. Något nytt samlat grepp om hur Sverige ska arbeta med utbildning generellt, eller specifikt i relation till utbildningssystemet har inte tagits. En nationell satsning behövs. Frågor som rör utbildningsuppdraget bör utredas, särskilt i relationen till läroplanen. Utbildningsuppdraget är ett exempel som illustrerar att konventionen är större än vad som på ett självklart sätt faller inom Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets roller och uppdrag. Myndigheterna kan

¹⁷ Lundman, Världsarvskonventionen och verkligheten, 2010. -

¹⁸ Drottningholm, Laponia, Höga kusten och Kvarkens skärgård, Struves meridianbåge och - Hälsingegårdarna. -

bidra på området, men delar av konventionens utbildningsuppdrag råder myndigheterna inte självklart över. De behöver ses och behandlas i ett större nationellt perspektiv. Det är en fråga för regeringen hur detta ska hanteras i det svenska skolsystemet.

Kunskap om konventionen och världsarven inkluderas i många utbildningar vid svenska universitet och högskolor, inte minst i de allt fler kulturarvsutbildningar som ges. Utbildningarna kan vara inriktade på att ge grundkunskaper om konventionen, att problematisera konventionen och arbetet med den samt vara föremål för studentarbeten och uppsatser. Längre utbildningar med världsarv som huvudfokus finns inte i nuläget i Sverige, men ges vid flera universitet i andra länder.

Behovet av högre utbildning är täckt. När det gäller högre utbildning i ämnen som är grundförutsättningar för skydd och bevarande av världsarven, såsom konserveringsvetenskap, samhällsplanering, juridik med mera, är förutsättningarna mycket goda. De utbildningar som behövs för att skydda, förvalta och även utveckla natur- och kulturarv, inklusive världsarven, finns och håller hög kvalitet. Särskilda utbildningar om förvaltning av världsarv är möjliga och välkomna. Dock torde studentunderlaget i Sverige vara väl litet för att högskolor och universitet eller beställare ska ta initiativ till sådana. Möjligheter till relevant utbildning ges även av bland andra Iccrom som anordnar allmänna kurser på förvaltningsområdet och specifika kurser med fokus på världsarv internationellt. Norges regering har nyligen ingått avtal med Iccrom och IUCN om utbildningsinsatser för nordiska och internationella deltagare. För att tillfredsställa det behov av ökad kunskap för att stärka förvaltningen hos beslutsfattare, som nämns ovan, kan riktade insatser mot exempelvis förvaltningsråden vara mer effektiva. Det skulle ge möjlighet till mer riktad och fokuserad utbildning för specifika behov.

Forskning

Det finns en relativt omfattande fristående vetenskaplig forskning i Sverige och utomlands om konventionen och enskilda världsarv i Sverige. Forskningen om världsarvens innehåll, det vill säga forskningsresultat till grund för deras natur- och kulturarvsvärden, går i många fall långt tillbaka i tiden och fortsätter att utvecklas. Kunskapsluckor kan naturligtvis finnas och befintlig kunskap omprövas ständigt, men generellt sett är kunskapsbasen hög när det gäller det världsarven representerar. Den forskning som fokuserar på att ett objekt utsetts till världsarv är huvudsakligen grundforskning och inriktas i hög grad på att problematisera detta eller konventionen ur olika frågeställningar, exempelvis nomineringsprocessen, effekter av världsarvsutnämningen samt kommunikation och förvaltning. Forskningen

initieras dels självständigt av forskare vid universitet och högskolor, dels i samarbete med världsarv.

Forskningen finansieras inom befintliga finansieringssystem, inklusive Riksantikvarieämbetets FoU-medel. Myndigheten har finansierat flera projekt och kan framöver ge medel till projekt med hög relevans och vetenskaplig kvalitet. Särskilda medel finns inte avsatta nationellt. Riksantikvarieämbetet anser att nuvarande system är tillräckliga.

Vid den workshop som Riksantikvarieämbetet arrangerade vid föreningen Världsarv i Sveriges årsmöte 2016 framhöll representanter för världsarven några forskningsfrågor som särskilt angelägna. Den ena var forskning om klimatpåverkan, som flera svenska världsarv påverkas av i dag. Den andra var forskning om hur vi kan mäta effekter av och visa på världsarven som resurser för en hållbar samhällsutveckling. Forskningsresultaten behöver samlas och bli mer lättillgängliga för världsarvssamordnare, politiker och utbildningssamordnare.

Flexibla lösningar för att få till stånd relevant forskning är att föredra framför permanenta nationella program med särskild finansiering. Genom dialog mellan världsarven och forskare, universitet och högskolor kan behovsstyrda och forskningsprojekt formuleras som kan söka medel via befintliga forskningsfinansiärer. Institutioner, universitet och högskolor kan också skapa projekt, program och samarbeten med fokus på världsarv för kunskapsutveckling. Exempelvis på det finns vid Göteborgs universitet där Institutionen för historiska studier har ett mångårigt samarbete med Vitlycke museum om Svenskt hållristningsforskningsarkiv. Samarbetet har även inkluderat utveckling i andra länder i samverkan med Unescos världsarvscenter. Dalarnas universitet hade under några år världsarv som en profil för forskning med forskning om såväl Falun och kopparbergslagen som turismutveckling och kommunikation. Fler exempel finns.

Slutsatser och förslag

I skr. 2001/2002:171 sägs att Sverige ska undervisa om världsarv genom skolorna. Något nytt samlat grepp om hur Sverige ska arbeta med utbildning generellt, eller specifikt i relation till utbildningssystemet har inte tagits. Regeringen bör överväga en nationell satsning.

Behovet av högre utbildning är täckt. För att tillfredsställa behovet av ökad kunskap hos beslutsfattare för att stärka förvaltningen, är riktade insatser mot exempelvis förvaltningsråden lämpligt.

Flexibla, behovsstyrda lösningar för forskningsbehov är att föredra framför permanenta nationella program med särskild finansiering. En dialog mellan världsarven och forskare eller universitet och högskolor är en lämplig väg för att stimulera formuleringen av behovsstyrda forskningsprojekt som kan söka medel via forskningsfinansiärer.

6. Information, kommunikation och marknadsföring

Det huvudsakliga och viktigaste arbetet med att informera om världsarven och konvention görs vid världsarven. Information genom webb, skrifter, skyltar, visningar och besökscentra är väl utvecklad. Föreningen Världsarv i Sverige bildades med syftet att arbeta med information med stöd i artikel 27 i konventionen. Föreningens verksamhet är idag emellertid bredare än så och ett viktigt stöd och en plattform för samarbete för bland annat förvaltning och utveckling. Svenska Unescorådet har tidigare genomfört kommunikativa insatser av olika slag och är fortsatt en viktig aktör. Även aktörer i det civila samhället gör viktiga insatser genom artiklar, radio- och teveprogram, böcker och visningar. Det finns exempel, bland annat vid Birka och Hovgården, där privata företag bygger verksamhet kring världsarven som bidrar till ökad kännedom och engagemang. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket informerar om världsarven och konvention via webb, skrifter och ibland även presentationer.

Världsarven själva bör ha det huvudsakliga ansvaret för information och kommunikation för de egna objekten. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet har dock ett särskilt ansvar när det gäller samlad information om samtliga världsarv och konventionen. Den rollen kan inte de enskilda världsarven förväntas ta, även om de självfallet kan bidra.

Vad gäller nationell och internationell marknadsföring av världsarven för exempelvis turism har de nationella myndigheterna med ansvar för konventionen ingen roll. Marknadsföring av enskilda världsarv bör aktörer kring världsarven själva stå för. På nationell nivå är andra myndigheter och organisationer lämpade att bruka världsarven för sådana syften och bedöma lämpligheten och möjligheten i detta, exempelvis beträffande exportmognad. Världsarven är attraktiva besöksmål och viktiga för besöksnäringen, men skulle kunna få en ännu större roll genom än mer aktiv marknadsföring. Andra länder har intagit en mer aktiv hållning i frågan. I exempelvis Finlands världsarvsstrategi framhålls att världsarven bidrar till

Finland som varumärke. I arbets- och näringsministeriets officiella reseguide understryks att Unescos världsarv bör lyftas fram i marknadsföringen av resmål.

Ur informationsförsörjningshänseende är det viktigt att informationen om världsarven är lätt att hitta och bör därför gärna vara samlad eller åtminstone enkelt sökbar. Det gäller såväl geografisk information som information om världsarvens innehåll. Om informationen är tydlig, enhetlig och lätt sökbar blir den även enklare för exempelvis turistorganisationer att använda då dessa inte kan förutsättas ha insikt i de olika aktörernas roller och ansvarsområden när det gäller världsarv. Detta bör hanteras i den fortsatta utvecklingen av natur- och kulturmiljöinformation.

Världsarvssymbolen

Världsarvssymbolen har använts för icke-kommersiella informationssyften sedan 1978. Riksantikvarieämbetet lämnar sedan 1999 tillstånd att använda den i Sverige. Otillåtet bruk av symbolen förekommer men är relativt ovanligt. En komplikation är att reglerna för symbolens användning föreskriver att den bör användas tillsammans med Unesco-symbolen, det så kallade Unesco-templet, som myndigheten inte ger tillstånd för. Ansökningar om att använda den kombinerade symbolen på skyltar och i broschyrer med mera har Riksantikvarieämbetet därför hänskjutit till världsarvscentret. Riksantikvarieämbetet har regelbunden kontakt med de enskilda världsarven och kan bedöma ansökningar i relation till gällande regelverk. Myndigheten bör därför ha kvar tillståndsgivningen för världsarvssymbolen, men ser att samråd med Svenska Unescorådet bör ske för att underlätta för de sökande. Svenska Unescorådet är ansvarig för användningen av Unescos logotyp i Sverige.

Slutsatser och förslag

Världsarven bör själva ha det huvudsakliga ansvaret för information och kommunikation för det egna objektet. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet har ett särskilt ansvar när det gäller samlad information om samtliga världsarv och konventionen.

Marknadsföring av enskilda världsarv bör aktörer kring världsarven själva stå för. På nationell nivå är andra myndigheter och organisationer än Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket lämpade att bruka världsarven för sådana syften samt bedöma lämpligheten och möjligheten i detta, exempelvis beträffande exportmognad.

Riksantikvarieämbetet bör ha kvar tillståndsgivningen för världsarvssymbolen. En gemensam beredning med Svenska Unescorådet kan införas för att underlätta för sökande som vill använda den tillsammans med Unescos logotyp.

7. Världsarvskommitténs policyer, strategier och program

Världsarvskommittén har under de senaste femton åren tagit fram flera nya styrdokument och stödprogram samt reviderat befintliga sådana. Som part förväntas Sverige följa och genomföra dessa. Nedan tas några av de mer centrala upp.

Sverige behöver fortsatt förhålla sig till världsarvskommitténs globala strategi för en balanserad och representativ världsarvslista och ta förnyad ställning till hur den bör styra arbetet. Strategin antogs av världsarvskommittén 1994 för att få en bättre spridning av världsarven geografiskt, ett bredare innehåll på världsarvslistan och en bättre balans mellan antalet natur- respektive kulturarv.¹⁹ Strategin har efter beslut av konventionens generalförsamling 2009 utvärderats. Utvärderingens rekommendationer har gett strategin en delvis ny riktning med bland annat ökat fokus på skydd och förvaltning av världsarven för att konventionen ska kunna vara ett kraftfullt och trovärdigt redskap.²⁰ Förändringarna ger anledning till ett förnyat svenskt ställningstagande till strategin. Sverige har vid generalförsamlingen stött utvärderingens rekommendationer. Samtidigt behöver Sverige fortsatt en hållning i frågan om nya nomineringar. Sveriges restriktiva hållning bör kvarstå. Eventuella nya nomineringar bör omfatta objekt som är underrepresenterade på världsarvslistan. Det är mer angeläget att resurser läggs på att skapa bättre förutsättningar för skydd och förvaltning av befintliga världsarv och att utveckla andra delar av konventionsarbetet.

År 2006 och 2007 antogs en strategi och en policy för klimatförändringar och världsarv.²¹ Dokumentet uppmanar statsparterna att beakta frågan i nominering, skydd och förvaltning och till forskning på området och till identifiering och spridning av goda exempel.

¹⁹ Unescos världsarvskommitté, Progress report on the preparation of a Global strategy for a representative World Heritage List, 1994. -

²⁰ Världsarvskonventionens generalförsamling, Evaluation of the Global Strategy and the PACT - Initiative, 2011. -

²¹ Unescos världsarvskommitté, Issues related to the state of conservation of World Heritage properties: - the impacts of Climate Change on World Heritage properties, 2007. -

Världsarvscentret har tagit fram stödmaterial för statsparterna och världsarven. Klimatförändringarnas påverkan på världsarven tas upp i den periodiska rapporteringen. Riksantikvarieämbetets och andra myndigheters och aktörers arbete med klimatpåverkan och anpassningsarbetet har betydelse för strategin. Riksantikvarieämbetet har deltagit i ett nordiskt projekt om klimatförändringar och världsarv.²² Strategin har emellertid inte varit styrande för arbetet, men de aktiviteter som genomförts bidrar till strategins mål. Fler insatser och aktiviteter är möjliga, men det är en fråga om prioritering mellan uppgifter.

En global strategi för risk- och katastrofhantering finns sedan 2007.²³ Även för detta område har världsarvscentret tagit fram stödmaterial. Strategin syftar till att bistå statsparterna att integrera natur- och kulturarv i nationella policyer för riskhantering, förvaltningsplaner och system. I samband med en uppföljning 2010 av strategins implementering bland statsparterna bedömde Riksantikvarieämbetet att förutsättningar finns i befintlig lagstiftning och data. Däremot var frågan med något undantag inte täckt i världsarvens förvaltningsplaner. Katastrofriskreducering är ett område där Riksantikvarieämbetet har kompetens och utvecklade samarbeten och aktiviteter nationellt och internationellt. Det är ett område där det nationella arbetet kan utvecklas. Världsarven kan inkluderas i de risk- och sårbarhetsanalyser som kommuner och länsstyrelser ska göra. Det skulle sannolikt vara resurseffektivt och ge ett mer samstämt underlag istället för separata analyser för världsarven. Det är inte känt om och hur kommunerna och länsstyrelserna tar hänsyn till världsarvens förutsättningar i analyserna. Ett närmare samarbete mellan världsarv, kommuner och länsstyrelser i dessa frågor skulle både kunna bidra med omvärldsbevakning i arbetet med världsarven och göra riskplanerna mer heltäckande.

Världsarvskommittén antog 2011 en strategi för kapacitetshöjande insatser för att stärka förutsättningarna för skyddet, förvaltningen och utvecklingen av världsarv.²⁴ Expertorganisationen Iccrom ansvarar för det internationella genomförandet av strategin, som ersätter en tidigare utbildningsstrategi från 2001. Strategin lägger fokus på kapacitetshöjande aktiviteter i stället för utbildningar, och på ett ökat samarbete och utbyte mellan natur- och kulturmiljövården. Insatserna ska vidare utgå från de behov som framkommer i den periodiska rapporteringen. Strategin föreskriver vidare att nationella och regionala program för kapacitetshöjande ska tas fram. I det nordiska och baltiska arbetet har olika behov av stöd och utveckling identifierats. Svenskt arbete av betydelse för strategin har varit identifieringen av behov inom den periodiska rapporteringen. En sammanställning

²² Nordiska ministerrådet, Klimaändringar og kulturarv i Norden, 2010. -

²³ Unescos världsarvskommitté, Issues related to the state of conservation of World Heritage properties: - Strategy for Reducing Risks from Disasters at World Heritage properties, 2007. -

²⁴ Unescos världsarvskommitté, Presentation and adoption of the World Heritage strategy for capacity - building, 2011. -

och en aktivitetsplan togs fram vid ett möte i Helsingfors i december 2014. Planen, the Second Cycle Framework Action Plan for Europe ("Helsinki Action Plan"), godkändes av världsarvskommittén i samband med att den periodiska rapporteringen för Europa beslutades vid kommittémötet 2015.²⁵ Slutförandet av uppgifter i den periodiska rapporteringen pågår, och konkreta planer på aktiviteter har ännu inte utvecklats.

Vidare har ett flerårigt arbete om hållbar turism utveckling och världsarv, bedrivits i ett nordisk och baltiskt samarbete tillsammans med Nordic World Heritage Foundation och Unescos världsarvscenter. Arbetet syftade till att stötta hållbar turismutveckling i och kring världsarv och resulterade bl.a. i en metod som de enskilda världsarven kan arbeta med för hållbar turismutveckling. Föreningen Världsarv i Sverige bidrog i utvecklingen. Turismprogrammet är ett av de tematiska arbeten vid världsarvscentret som Sverige dragit nytta av och bidragit till under senare år. Riksantikvarieämbetet har även visst samarbete med centrets arbete med risk- och katastrofhantering. Svenska Unescorådet har tidigare deltagit i Unescos program World Heritage in Young Hands. De tematiska arbetena syftar till att utveckla kunskap, stöd och samarbeten på olika områden för att stärka och utveckla statsparternas arbete med konventionen.²⁶

2011 antog världsarvskommittén en vision och handlingsplan för konventionens tillämpning 2012-2022.²⁷ Initiativet togs av Australien för att utveckla kvaliteten, effektiviteten och trovärdigheten i implementeringen. Arbetet skedde i en inkluderande process där alla statsparter kunde delta. Sverige bidrog som ledamot av kommittén. Världsarvskommittén arbetar fortfarande med visionen, men utan större engagemang. Nya ledamöter visar bristande intresse och visionen och handlingsplanen har hamnat i skuggan av ett eget initiativ om konventionens framtid som Unescos Generaldirektör tog 2012, Thinking Ahead.²⁸ Handlingsplanen rör främst världsarvskommitténs, världsarvscentret och de rådgivande organens verksamheter och har för närvarande liten påverkan på Sveriges nationella arbete. På sikt kan den dock få betydelse genom exempelvis ändrade rutiner, utvecklingen av stöd av olika slag till statsparterna m.m. Bl.a. ska fler policyer för olika områden tas fram som stöd utöver de befintliga och de operationella riktlinjerna.

---

²⁵ Unescos världsarvskommitté, Final Report on the Results of the Second Cycle of the Periodic - Reporting Exercise for the Europe Region and Action Plan, 2015. -

²⁶ Unescos världsarvscenter, <http://whc.unesco.org/en/activities/>, 2015-05-12. -

²⁷ Unescos världsarvskommitté, Reflection on the Future of the World Heritage Convention, 2011. -

²⁸ Unescos världsarvskommitté, Summary and Follow-up of the Director General's meeting on "The - World Heritage Convention: Thinking Ahead" (UNESCO HQs, 2-3 October 2012), 2013. -

Världsarvskonventionens generalförsamling antog 2015 en policy för hur hållbar utveckling kan inkluderas i konventionens utveckling.²⁹ Policyn är ett viktigt steg för att knyta konventionen till en hållbar samhällsutveckling och i relation till FN:s Agenda 2030. Enligt policyn ska statsparterna erkänna och verka för att tillvarata världsarvens betydelse för en hållbar utveckling och tillse att skydd och förvaltningen ligger i linje med övergripande hållbarhetsmål. Policyn anger en rad principer som statsparterna bör beakta och sträva mot i arbetet med världsarven inom de fyra dimensionerna av hållbar utveckling: miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet samt fred och säkerhet. Sverige har vid kommittémöten och statspartsmöten framfört sitt stöd för att konventionen knyts till hållbar utveckling. Synpunkter på hur den borde justeras har lämnats, men syftet att utveckla konventionen mot hållbar utveckling har bedömts viktigare än själva dokumentet som dessutom kommer att kunna revideras om några år. Några av principerna har långtgående konsekvenser och genomförandet skulle kräva omfattande insatser, ändrade regler, policyer med mera. Det är inte rimligt och möjligt att genomföra dem alla på samtliga världsarv. Eftersom policyn placerar världsarven i samhällsplaneringen och -utvecklingen är genomförandet dessutom en fråga för flera aktörer såväl lokalt och regionalt som nationellt. Policyns genomförande är därför en komplex och omfattande uppgift. Här behöver Sverige hitta en process för att hitta rimlig tolkning, ambitionsnivå och eventuell prioritering.

Slutsatser och förslag

Sverige behöver ta förnyad ställning till världsarvskommitténs globala strategi. Den restriktiva hållningen till nya nomineringar till världsarvslistan bör kvarstå.

Sveriges arbete med att genomföra strategierna för klimatförändringar och risk- och katastrofhantering är tillräckligt men kan utvecklas. En samlad bedömning av samtliga policyer och strategier behöver göras. Strategin för hållbar utveckling behöver analyseras och en process etableras för att hitta en rimlig tolkning, ambitionsnivå och eventuell prioritering. Genomförandet rör aktörer nationellt, regionalt och lokalt.

8. Internationellt arbete

Riksantikvarieämbetet, och tidigare även Naturvårdsverket, följer Unescos arbete med världsarvskonventionen. Riksantikvarieämbetet deltar vid världsarvskommitténs årliga möten för att följa nomineringar, förvaltningsärenden samt utvecklingen av riktlinjer och

²⁹ Världsarvskonventionens generalförsamling, Draft Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention, 2015.

policys. Fortsatt deltagande är en förutsättning för att ha aktuell och relevant kunskap och kompetens för det nationella arbetet.

Sveriges internationella engagemang tas inte upp i skr. 2001/2002:171. Det har emellertid utvecklats och ökat i omfång över tid.³⁰ På basis av erfarenheter med Sveriges nomineringar har tidigare medarbetare vid Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket bistått andra länder i arbetet med nomineringar. Nomineringar är numera en omfattande process som kräver specialkunskaper.

I oktober 2007 valdes Sverige in i världsarvskommittén för en period om fyra år. Sverige representerades av och genomförde uppdraget i samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Kulturdepartementet och den svenska permanenta Unescodelegationen i Paris. Även Miljödepartementet bidrog och arbetet förankrades i en referensgrupp bestående av andra departement, Svenska Unescorådet och representanter från nordiska departement och myndigheter samt den numera nedlagda norska stiftelsen Nordic World Heritage Foundation.

Kommittéuppdraget gav många erfarenheter att använda i det nationella arbetet med världsarvskonventionens tillämpning. Ökad kunskap och kompetens har förbättrat förutsättningarna att hantera förslag till nya svenska världsarv och frågor som rör skydd och förvaltning av världsarven i Sverige. Tidigare kontakter har upprätthållits och nya knutits till gagn för dessa uppgifter. Uppdraget har gett utvecklad kompetens i policyfrågor rörande konventionens tillämpning, vilket också stärker tillämpningen av konventionen nationellt. Det har även medfört en tydligare bild av styrkor, svagheter, behov och utmaningar i det nationella arbetet.

Sveriges arbete i kommittén har redovisats i en rapport till regeringen 2012.³¹ Genom kommittéuppdraget deltog Sverige i det internationella genomförandet och utvecklingen av konventionen. Kandidaturen ska ses mot bakgrund av att Finland och Norge dessförinnan satt i kommittén och att de nordiska länderna anser det vara betydelsefullt att ha fortsatt nordisk representation i kommittén. För närvarande är Finland ledamot. Sverige kommer sannolikt att på sikt behöva ta ställning till att kandidera på nytt till kommittén.

Riksantikvarieämbetet har även efter kommittéuppdraget i samarbete med Kulturdepartementet och Svenska Unescodelegationen varit aktivt i arbetsgrupper under kommittémötena och i utvecklingsfrågor mellan mötena. Lång erfarenhet och djup kunskap

³⁰ Liliequist och Turtinen, Riksantikvarieämbetet och Unescos konventioner, 2010.

³¹ Riksantikvarieämbetet, Sverige i Unescos världsarvskommitté 2007 – 2011, 2012.

om konventionsarbetet möjliggör detta. Riksantikvarieämbetet bidrar till formuleringen av svenska ståndpunkter och till remissyttranden till världsarvskommittén. Arbetet följer den svenska regeringens strategi för Sveriges arbete med Unesco 2014 – 2017 och myndighetens interna strategi för internationellt arbete. Riksantikvarieämbetet har självt bidragit till den ökade och jämförelsevis höga aktivitetsnivån. Samtidigt förväntar sig Kulturdepartementet, Unescodelegationen och Svenska Unescorådet att myndigheterna ska vara fortsatt aktiva i det internationella arbetet på hög nivå. Sveriges uppdrag i kommittén har även medfört en förväntan från andra statsparter och från Unescos världsarvscenter om fortsatt engagemang.

Riksantikvarieämbetet ser många möjligheter att fortsätta bidra internationellt, men behöver en dialog med Kulturdepartementet och Svenska Unescorådet om hur det framtida engagemanget ska se ut. Samarbetsformerna behöver utvecklas och tydliggöras. En dialog om roller och ansvar i rutinerna har påbörjats mellan Kulturdepartementet och Svenska Unescorådet. En rimlig ambitionsnivå och tydliga prioriteringar skulle behöva läggas fast. Det internationella arbetet gränsar mot utrikespolitiken, och länders politiska förhållanden och intressen påverkar i allt högre grad arbetet. Riksantikvarieämbetet kan bidra men har i vissa frågor svårt att få genomslag för svenska ståndpunkter. Det gäller även de mål som rör världsarvskonventionen i strategin för Sveriges samarbete med Unesco 2014 – 2017. Ett samfällt agerande krävs mellan myndigheten, departementen och Unescodelegationen. Konventionen är även i det internationella arbetet större än Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket.

Nordiskt och baltiskt samarbete

De nordiska länderna har sedan 1980-talet ett samarbete kring konventionen. Arbetet med förslagslistor har skett i samarbete i flera omgångar. Nordiska möten, och i ökande grad med baltiskt deltagande, sker inför och under kommittémötena. De nordiska och baltiska länderna samarbetar i den periodiska rapporteringen, där de tillsammans utgör en del i samma region i rapporteringen. Fram till 2014 fanns i Oslo ett nordiskt världsarvscenter, ett så kallat Unesco kategori 2 center, bekostat av norska regeringen. De nordiska länderna var representerade i styrelsen för centret, som arbetade med samordning, stöd och utveckling i olika frågor nordiskt och internationellt. Centret samordnade bland annat arbetet med den periodiska rapporteringen där Norden och Baltikum utgjorde en subregion. Centret arbetade även med hållbar turismutveckling i samarbetet med de nordiska och baltiska länderna, världsarven och Unescos världsarvscenter.

Det nordiska och baltiska samarbetet är värdefullt. Det ger möjlighet till stöd, erfarenhetsutbyte och bruk av varandras kompetenser, vilket är resurseffektivt. Något formellt samarbete finns inte längre i och med att det nordiska centret upphört. Norges regering prövar nu nya former för samarbete, närmast i samarbete med Iccrom och IUCN. De nordiska länderna har en dialog om fortsatt samarbete. Det är viktigt att Sverige fortsatt deltar i denna dialog för att kunna bidra och ta del av de mervärden som samarbetet ger.

Internationellt utvecklingsarbete

Världsarven är resurser för internationellt utvecklingsarbete. Riksantikvarieämbetet har tidigare arbetat med världsarvskonventionen i samarbeten och olika fora. Med stöd från Sida och i samarbete med Iccrom medverkade Riksantikvarieämbetet i det tioåriga programmet Africa 2009 för kapacitetshöjande insatser i afrikanska länder. Sverige har vid flera tillfällen deltagit vid UN-Habitats internationella fora, World Urban Forum, och där arrangerat och medverkat i seminarier på temat världsarv.

Även organisationer i civilsamhället arbetar med internationell utveckling och stöd utifrån världsarv. Exempelvis har Stiftelsen Kulturarv utan gränser, som arbetar för att rädda och vårda materiellt och immateriellt kulturarv som hotas av krig, naturkatastrofer, vanskötsel, fattigdom eller politiska och sociala konflikter, verkat i världsarv i postkonfliktområden. Svenska konsultföretag har haft uppdrag i världsarv i andra länder, exempelvis inom hållbar stadsutveckling.

Mot bakgrund av FN:s Agenda 2030 och Sveriges politik för global utveckling är konventionen och världsarven fortsatt en resurs. Delmål 11.4 i Agenda 2030 syftar till att stärka insatserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv. Världsarven är betydelsefulla för ett flertal mål i agendan, bland annat de som rör ekonomisk tillväxt, arbetstillfällen, klimatförändringar, hållbar turism, lokal kultur och lokala produkter, hållbara städer och samhällen, ekosystem och biologisk mångfald, jämlikhet samt fredliga och inkluderande samhällen.

Möjligheterna för offentliga och privata aktörer att bidra till politikens och målens genomförande utifrån konventionen och världsarven som resurser är fortsatt goda. Riksantikvarieämbetets roll är här att uppmärksamma möjligheter och koppla samman aktörer. En förutsättning för detta är att det finns stödformer som möjliggör internationella samarbeten och insatser. Många myndigheter, organisationer och frivilligorganisationer har svårt att inom ordinarie ekonomiska ramar genomföra sådana aktiviteter. Det är också viktigt

att natur- och kulturarvens möjligheter för målen är kända och erkända samt inkluderas i bidrag och bistånd när det är möjligt och relevant.

Slutsatser och förslag

Möjligheterna att fortsätta bidra i det internationella samarbetet är goda. Det framtida engagemanget i Unescos arbete med världsarvskonventionen bör dock läggas fast i dialog mellan Kulturdepartementet och Svenska Unescorådet. Samarbetsformerna med Regeringskansliet behöver tydliggöras och utvecklas.

Sverige bör fortsatt delta i nordiska och baltiska dialoger och samarbeten för att kunna bidra och ta del av de mervärden de ger.

9. Nationell världsarvsstrategi

Under de dryga 30 år som gått sedan Sverige ratificerade konventionen har arbetet utvecklats och förutsättningarna förändrats. Som framgår av rapporten ökar trycket på världsarven vad gäller exploatering och förändring. Unesco ställer allt högre krav på uppföljning av världsarven och utarbetar nya riktlinjer, policyer och strategier på olika områden som ska implementeras nationellt, vilket ställer frågor om ansvar, resurser och kompetens. Världsarven och de lokala och regionala aktörerna ställer större krav på de nationella myndigheterna när det gäller resurser, stöd, samordning och utbildning. Världsarven har idag en annan roll i samhällsutvecklingen än tidigare och bör tillvaratas som resurser för en hållbar samhällsutveckling. Sveriges internationella engagemang har utvecklats. Utbildning är ett område som hittills inte varit i fokus i lika hög grad som nominering, förvaltning och internationellt arbete, men som är viktig för framtiden.

Det behövs en uppdaterad samlad beskrivning av hur Sverige arbetar med konventionen idag och hur arbetet bör inriktas de kommande åren utifrån dagens förutsättningar. Beskrivningen bör inkludera Sveriges internationella arbete. Den senaste beskrivningen, skr. 2001/02:171 är inaktuell. En ny beskrivning skulle även vara relevant i förhållande till artikel fem i världsarvskonventionen som uppmanar statsparterna att anta en policy som ger världsarven en plats och en funktion i samhället och integrerar tryggheten av dem i samhällsutvecklingen. Samtliga samrådsparter stöder förslaget om en nationell världsarvsstrategi. Finland har nyligen tagit fram en nationell världsarvsstrategi för åren 2015 – 2025 och Norge har i melding till Stortingens (Meld.St.35, Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken) preciserat ett antal åtgärder regeringen vill genomföra i relation till

världsarven och världsarvskonventionens genomförande. Riksantikvarieämbetet har möjlighet att förtydliga delar av konventionsarbetet, men vill framhålla att konventionens uppdrag är brett och större än myndighetens ansvarsområde och att genomförandet av den idag kräver medverkan av en mångfald aktörer. Dessutom behöver fler myndigheter och andra aktörer bidra i genomförandet av de styrdokument som kommittén tagit om de ska genomföras fullt ut och få genomslag.

Slutsatser och förslag

Regeringen bör överväga att ta fram en nationell världsarvsstrategi eller annat dokument som beskriver Sveriges arbete med världsarvskonventionen.

Referenser

Förenta Nationernas Generalförsamling 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1.

Liliequist, I och Turtinen, J 2010. Riksantikvarieämbetet och Unescos konventioner. I: När bläcket torkat. Svenska Unescorådets årsbok. Stockholm: Svenska Unescorådet, Svenska Unescorådets skriftserie 1/2010.

Lundman, K 2010. Världsarvskonventionen och verkligheten. I: När bläcket torkat. Svenska Unescorådets årsbok. Stockholm: Svenska Unescorådet, Svenska Unescorådets skriftserie 1/2010.

Meld. St. 35 (2012–2013). Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitiken. Det Konglige Miljøverndepartement, Norge.

Nordiska ministerrådet 2010. Klimaendringer og kulturarv i Norden. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet, TemaNord 2010:590.

Prop. 1997/98:45, Miljöbalk.

Riksantikvarieämbetet 2012. Sverige i Unescos världsarvskommitté 2007 – 2011. Redovisning av regeringsuppdrag.

Riksantikvarieämbetet 2016. Sammanställning av världsarvens Periodic Reporting 2013. Opublicerad.

Skr. 2001/02:171. Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten.

Strategi för Sveriges samarbete med Unesco, FN:s organisation för utbildning, vetenskap, kultur och kommunikation 2014–2017.

Undervisnings- och kulturministeriet 2015. Nationell världsarvsstrategi 2015–2015. Helsingfors: Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2014:14.

Unescos generalkonferens 1972. Konventionen om skydd för världens natur- och kulturarv.

Unescos världsarvscenter. <http://whc.unesco.org/en/activities/>. Hämtad 2016-05-12.

Unescos världsarvscenter. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, juli 2015.

Unescos världsarvskommitté 1994. Progress report on the preparation of Global Strategy for a representative World Heritage List. WBC-94/COBF.003/15.

Unescos världsarvskommitté 2007. Issues related to the state of conservation of World Heritage properties: The impacts of Climate Change on World Heritage properties. WHC-06/30.COM/7.1.

Unescos världsarvskommitté 2007. Issues related to the state of conservation of World Heritage properties: Strategy for Reducing Risks from Disasters at World Heritage properties. WHC-07/31.COM/7.2.

Unescos världsarvskommitté 2011. Presentation and adoption of the World Heritage strategy for capacity building. WHC-11/35.COM/9B.

Unescos världsarvskommitté 2011. Reflection on the Future of the World Heritage Convention. WHC-11/35.COM/12A.

Unescos världsarvskommitté 2013. Summary and Follow-up of the Director General's meeting on "The World Heritage Convention: Thinking Ahead" (UNESCO HQs, 2-3 October 2012). WHC-13/37.COM/5C.

Unescos världsarvskommitté 2015. Final Report on the Results of the Second Cycle of the Periodic Reporting Exercise for the Europe Region and Action Plan. WHC-15/39.COM/10A.

Världsarv i Sverige 2015. De svenska världsarvens organisation och förvaltning. En sammanfattande kartläggning. Opbulicerad.

Världsarvskonventionens generalförsamling 2011. Evaluation of the Global Strategy and the PACT Initiative. WHC-11/18.GA/8.

Världsarvskonventionens generalförsamling 2015. Draft Policy Document for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention. WHC-15/20.GA/INF.13.

Workshop, Världsarv i Sverige (ViS), 2016-03-11.

Zetterberg Rogers D och Andersson A 2014. Världsarvens skydd i svensk lagstiftning.
Lexlaw. Opublicerad.